

Nəriman Nərimanovun xatirə muzeyinin strukturu

Şəbnəm İsmayilova,

Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti Muzeyşünaslıq fakültəsinin II kurs magistrı

E-mail: sebnem-ismayilova@inbox.ru

Muzeylər tarix və mədəniyyət abidələrini komplektləşdirən, qoruyub saxlayan elmi-tədqiqat və maarif müəssisələridir. Bildiyimiz kimi, onlar profilindən asılı olaraq müxtəlif qruplara bölünür:

- humanitar profilli muzeylər (tarixi, bədii, teatr, musiqi, kino muzeyləri);
- texniki muzeylər (elm və texnika muzeyləri);
- təbiətşünaslıq muzeyləri (antropologiya, biologiya, botanika, geologiya, zoologiya, minizoolojiya, paleontologiya, torpaqşünaslıq və s. muzeylər);
- istehsalat muzeyləri (xalq təsərrüfatı, nəqliyyat, rabitə, avi-asiya və kosmonavtika, hərbi texnika, müasir elmi-texniki inqilab muzeyləri);
- kompleks muzeylər (diyarşünaslıq, qoruq-muzeyləri, ekomuzeylər) və s.

Bir məsələni xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, muzeylər müxtəlif məqsədlərlə yaradılır. Ümumən isə onları birləşdirən məqsəd birdir – ötən illərin və əsrlərin yadigarlarını qoruyub saxlamaq və onları əsrdən-əsrə, nəsil-dən-nəslə ötürmək. Muzeylər müxtəlif tarixi dövrləri əhatə etməklə yanaşı, onların bir növü də var ki, konkret bir şəxsiyyətin xidmətlərini ictimaiyyətə nümayiş etdirir. Bu, xatirə muzeyləridir.

Azərbaycan Respublikasının "Muzeylər haqqında" Qanununun II fəslinin 4-cü maddəsində sözügedən məsələ ilə bağlı aşağıdakılar qeyd edilmişdir: "Azərbaycan Respublikasında muzeylər:

- muzey əşyalarının və kolleksiyalarının aşkar edilməsi, toplanması, qorunması, öyrənilməsi və təbliği;
- Azərbaycan xalqının milli sərvətləri, tarixi və görkəmli şəxsiyyətləri ilə geniş xalq kütlələrini tanış etmək, ayrı-ayrı vətəndaşları həmin sərvətlərin toplanmasına və öyrənilməsinə cəlb etmək;

- muzey əşyalarının və kolleksiyalarının nümayiş etdirilməsi və təhsil fəaliyyətinin həyata keçirilməsi məqsədi ilə yaradılır" (1, s.183).

Xatirə-ev muzeylərindən danışan zaman bir məsələni xüsusilə qeyd etmək lazımdır. Həmin muzeylər görkəmli şəxsiyyətlərimizin adının əbədiləşdirilməsi ilə bağlı yaradılmışdır. Azərbaycanda ilk xatirə-ev muzeyi 1940-cı ildə Şəkiddə təsis olunub. Bu, böyük mütəfəkkir və dramaturq Mirzə Fətəli Axundovun ev-muzeyidir.

Respublikamızda xatirə-ev muzeyləri sistemə daxil olan muzeylərdən biri də Nəriman Nərimanovun xatirə muzeyidir. Zəngin fond və ekspozisiyaya malik muzeyin qapıları Azərbaycanın görkəmli şəxsiyyəti Nəriman Nərimanovun həyat və fəaliyyətini öyrənmək istəyən hər bir vətəndaş üçün açıqdır.

Nəriman Nərimanov Azərbaycanın tarixi və mədəniyyətində böyük rol oynamış şəxsiyyətlərdəndir. Onun müəyyən zaman kəsiyində

ölkənin ictimai və siyasi, istərsə də tarixi və mədəni həyatındakı rolu danılmazdır. Muzey həmin həqiqəti maddi sübutlar və əyani dəlillərlə nümayiş etdirən elmi-tədqiqat müəssisəsidir.

Uzun illər adına "millətçi", "xalq düşməni" damğası vurulan N.Nərimanovun xatirəsini əbədiləşdirmək böyük fədakarlıq tələb edirdi. Belə bir məqamda bu çətin missiyanı məhz Heydər Əliyev öz üzərinə götürmüşdü. Muzeyin yaranma tarixi XX əsrin 70-ci illərinə təsadüf edir. Daha dəqiq desək, 1970-ci il Nəriman Nərimanovun 100 illik yubileyi ilə əlaqədar tədbirlər planı hazırlandı və həmin plana muzeyin yaradılması bəndi də daxil edildi. Nəhayət, 1977-ci il 13 avqust tarixində Ümummilli Lider Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin 186 №-li qətnaməsi əsasında Nəriman Nərimanovun vaxtilə yaşadığı mənzildə (keçmiş Nikola-yevski küçəsi 17 - Kommunist küçəsi 35) onun xatirə muzeyi yaradıldı. N.Nərimanov öz ailəsi ilə birlikdə həmin mənzildə 5 il (1913-1918-ci illər) yaşamışdır.

Muzeydə N.Nərimanovun şəxsi əşyalarından 1925-ci ilə aid "qaraqul" adlanan papağı, kəhrəba təsbehi, özünün istifadə etdiyi tütək və tar musiqi alətləri, yazı ləvazimatları və s. ziyarətçilərin daha çox maraqlandığı və sual verilən eksponatlardandır. Bu qəbildən eksponatlar sırasında görkəmli şəxsiyyətin Tiflisdəki evinin maketi, onun müxtəlif üslublarda çəkilmiş portretləri, bədii yaradıcılıq nümunələri olan əsərlərinin əlyazmaları, həkimlik diplomu və sairin adını çəkmək mümkündür.

Muzey yarandığı tarixdən etibarən əməkdaşlarının qarşısında məsul bir vəzifə dururdu. Bu da Nəriman Nərimanovun çoxşaxəli fəaliyyətini işıqlandırmaq və onun tarixi simasını ictimaiyyətə olduğu kimi tanımaq idi. Həmin işdə muzeyə N.Nərimanovun böyük qardaşı Salmanın qızı İltifat xanım, Azərbaycanın görkəmli yazıçısı Teymur Elçin, ilk Nərimanovşünaslardan Vəli Məmmədov və Marlen Bağırov yaxından köməklik göstərdilər. Muzeyin kolleksiyalarının toplanması və sistemləşdirilməsi işində onlardan İltifat xanım və Vəli Məmmədovun böyük xidmətləri olmuşdur. "İltifat xanım ən ağır illərdə belə göz babəyi kimi qoruyub saxladığı yadigarları – ona ata əvəzi olmuş Nərimanın şəxsi əşyalarını, keşməkeşli həyatını əks etdirən sənədləri, bir də... nisgilli, kövrək, acılı-şirinli xatirələrini muzeyə bağışladı" (3, s.6). Lakin bu məqamda bir məsələni də qeyd etmək lazımdır ki, kolleksiyaların toplanmasında muzey əməkdaşlarının xidmətləri də kifayət qədərdir. Müxtəlif illərdə edilən ezamiyyətlər nəticəsiz qalmamış, muzeyə yeni ekponatlar və sənədi materiallar daxil olmuşdur.

"Müxtəlif elmi müəssisələr, birlik və təşkilatlarla qurulan münasibətlər nəticəsində bu il ərzində çox qiymətli materiallar – M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutundan Salman Nərimanovun "Səyahətnamə" əsərinin elektron variantı, Rusiya Məlumat-Mədəniyyət Mərkəzindən "Nəriman Nərimanov" və A.O.Çernyayevskiyyə həsr olunmuş "Prosvetitel" ("Maarifçi") sənədi filmlərinin diskləri, Bakı Şəhər Mədəniyyət və Turizm İdarəsinin aparıcı məsləhətçisi Günay Süleymanovadan "Əbədi ezamiyyət" sənədi filminin diski və "Qarib məzarlar" kitab-albomu, eləcə də oğluna "Bitməmiş məktub"u və "Bahadır və Sona" əsərinin əlyazmalarının surətləri əldə edilmişdir" (5).

Bildiyimiz kimi, muzey fəaliyyətinin əsas istiqamətlərindən biri də ekspozisiyadır. Ekspozisiyanın təşkili xüsusi elmi və bədii konsepsiyanın hazırlanmasını tələb edir. Nəriman Nərimanovun xatirə muzeyinin ekspozisiyasının qurulması zamanı da həmin tələblər yerinə yetirilmişdir. Muzeyin ekspozisiyasında N.Nərimanovun həyat və fəaliyyətinin, xüsusilə ictimai-siyasi və dövlətçilik istiqamətlərini işıqlandıran eksponatlar çoxluqdadır. Buna baxmayaraq, muzeyin 4 zaldan ibarət ekspozisiyasında N.Nərimanovun həkimlik fəaliyyəti və ədəbi yaradıcılığını özündə əks etdirən eksponatlar da az deyil.

Muzey ekspozisiyasının birinci zalını yemək otağı təşkil edir. Burada N.Nərimanovun uşaqlıq və gənclik illərinə dair müxtəlif fotosəkillər, görkəmli şəxsiyyətin doğum, eləcə də Qori Müəllimlər Seminariyasını bitirməsi haqqında şahadətnamələri, müəllimlik fəaliyyətindən bəhs edən fotolar və sənədlər, müxtəlif illərdə tərtib etdiyi dərsləklər, Tiflisdəki evinin maketi və s. eksponatlar nümayiş olunur. Tarixdən məlum olduğu kimi, N.Nərimanov ictimai fəaliyyətə 1890-cı ildə müəllimlikdən başlamışdır. O, Qori Müəllimlər Seminariyasını bitirərək əvvəlcə Tiflis qəzasının Qızılhacılı kəndində, daha sonra isə Bakıda müəllimlik fəaliyyətinə başlayır. Qori Müəllimlər Seminariyası və N.Nərimanovun pedaqoji fəaliyyəti ilə bağlı muzeyin ekspozisiyasında müxtəlif sənəd və fotosəkillər var. Bura Zaqafqaziya Müəllimlər Seminariyasının yerləşdiyi küçənin və N.Nərimanovun seminariyanın müəllim və tələbələri arasındakı fotosəkilləri, onun Qori seminariyasını bitirməsi haqqında şahadətnaməsi (1890-cı il), Qızılhacılı kənd məktəbində təsvir olunmuş tablosu (rəssam: A.Rüstəmov), Bakıda gimnaziya tələbələri ilə birgə çəkilmiş fotosəkilləri və s. daxildir. Ekspozisiyanın bu zalında Nərimanovun maarifçilik fəaliyyətini əks etdirən dərsləklər və metodiki vəsaitlər nümayiş olunur. Birinci zalda N.Nərimanovun ictimai-siyasi fəaliyyətini əks etdirən eksponatlar üstünlük təşkil edir. Bunlara N.Nərimanovun Həştərxanda sürgündə olduğu illəri (1909-1913-cü illər) əks etdirən sənəd və fotosəkilləri, 1913-cü ilə aid, onun Həştərxan şəhər dumasına seçici seçilməsi haqqında məktubun əlyazmasını və s. misal çəkmək olar.

Ekspozisiyanın ikinci zalı qonaq otağıdır. Buradakı eksponatlar 1920-1925-ci illərdə baş vermiş hadisələrdən xəbər verir.

Ekspozisiyada nümayiş olunan sənədlər, fotolar, əlyazmalar və s. N.Nərimanovun elm, maarif, ədəbiyyat, teatr, məktəb, səhiyyə sahəsindəki fəaliyyətindən söhbət açır.

Ekspozisiyanın üçüncü zalı – keçmiş yataq otağıdır. Bu zal Nəriman Nərimanovun ailəsi – həyat yoldaşı Gülsüm xanım və yeganə oğlu Nəcəfin həyatı haqqında məlumat verir.

Ekspozisiyanın dördüncü zalı – N.Nərimanovun vaxtilə xəstələri qəbul etdiyi otaqdır və xatirə "həkimlik kabinet" adlanır. Burada N.Nərimanovun həkimlik diplomu, ona hədiyyə olunmuş cərrahlıq alətləri, xəstələrə yazdığı reseptlər, təbabətə dair əsərləri və s. nümayiş etdirilir.

Muzey Nəriman Nərimanovun həyat və fəaliyyəti, zəngin mədəni irsi, onun Azərbaycan tarixində və mədəniyyətindəki rolunu öyrənən, araşdıran və tədqiq edənlər üçün geniş imkanları olan elmi mərkəz kimi fəaliyyət göstərir. Muzeyin ekspozisiyası ilə bir dəfə tanışlıq belə Nəriman Nərimanovun öz xalqına və millətinə, vətəninə və dövlətinə bir ziyalı və şəxsiyyət kimi bağlılığından xəbər verir.

Muzey zəngin fonda malikdir. Onun əsas fondunda 5764, elmi köməkçi fondunda isə 1978 muzey əhəmiyyətli əşya saxlanılır (2016-cı il).

5 bölmədən ibarət fonda aşağıdakılar daxildir:

- Çap materialları;
- Sənədlər;
- Foto, slayd və neqativlər;
- Xatirə əşyaları;
- İncəsənət əsərləri.

Muzeydə mütəmadi şəkildə mədəni kütləvi tədbirlər, tematik gecələr və Nərimanovşünaslığa dair yeni kitabların təqdimatı keçirilir. Tədbirlər müxtəlif mövzularda təşkil olunur. "20 Yanvar faciəsi", "Xocalı Soyqırımı", Nəriman Nərimanovun anadan olmasının və

vəfatının ildönümü bu qəbildəndir.

Mədəni-kütləvi tədbirlərdə məktəblilərin və gənclərin iştirakı onların görkəmli şəxsiyyət haqqında daha dəqiq və dolğun məlumat almasına köməklik göstərir. Bildiyimiz kimi, muzeylər əyani təbliğat vasitəsidir və onlar gənc nəslin maariflənməsində mühüm rol oynayır.

"Azərbaycan, Şərq və Qərb ədəbiyyatı ilə yaxından tanış olan, Qurani dərindən bilən, ərəb və kiril əlifbalarından eyni dərəcədə savadlı istifadə edən, bir neçə dildə danışmağı bacaran, tar çalmağı sevən, adı aktyor və rejissor kimi teatr tariximizdən keçən, müəllimlik və həkimliyin nə demək olduğunu öz praktikasından yəqin edən yazıçı-tərcüməçi, publisist, müəllim, həkim, diplomat, böyük dövlət xadimi, ictimai-siyasi xadim..." (4, s.7). N.Nərimanovun şəxsiyyətinə yalnız bu genişmiqyaslı fəaliyyətini hərtərəfli öyrənməklə doğru qiymət vermək mümkündür. Bunun üçün isə muzeyə getmək, onun ekspozisiyası ilə yaxından tanış olmaq kifayətdir.

Nəriman Nərimanovun həyatı və yaradıcılığı daim araşdırılmış və tədqiq edilmişdir. Araşdırmalar ölkə hüdudları ilə məhdudlaşmır. Muzeyin İsveç, Moskva, Həştərxan, Kazan və s. ölkə və şəhərlərlə əlaqələri vardır.

"Muzeyin elmi personalı öz vəzifə borclarını yerinə yetirərək digər muzeylər, arxivlər, kitabxanalar, cəmiyyətlər, elmi-tədqiqat, təhsil, mədəniyyət, turizm müəssisələri və KİV ilə intensiv əlaqə saxlayır, muzeyin internet vasitəsilə təbliği işlərini müvəffəqiyyətlə davam etdirirlər" (2).

İstər Nəriman Nərimanovun həyat və fəaliyyətini, istərsə də Azərbaycan tarixinin, mədəniyyətinin müxtəlif dövrlərini öyrənmək baxımından muzeyin fond və ekspozisiyası olduqca zəngindir.

Ədəbiyyat:

1. "Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət və Turizm qanunvericiliyi toplusu" 2 cildə. I cild. Bakı, "Avrasiya press", 2011, 522 səh.
2. Hüseynova K. "Nəriman Nərimanovun xatirə muzeyində". "Respublika" qəzeti, 17 may 2015, №104.
3. Hüseynova K., Qəhrəmanova R. "Nəriman Nərimanovun xatirə muzeyi zənginləşir, müasir tələblərə uyğun ziyarət ocağına, elmi mərkəzə çevrilir". "Respublika" qəzeti, 17 avqust 2016. №178.
4. Qəhrəmanova R. "Nəriman Nərimanov: Dünən, bu gün, sabah". Bakı. "Vektor" Nəşrlər evi. 2013. 116 s.
5. Nəriman Nərimanovun xatirə muzeyinin 2016-cı ildəki fəaliyyəti haqqında hesabat.

Резюме

Статья дает информацию о дате основания музея памяти Наримана Нариманова, его фонде и экспозиции. В то же время, говорится о проводимых массовых мероприятиях и их значении в просвещении молодежи и школьников.

Ключевые слова: Гейдар Алиев, Нариман Нариманов, музей памяти Наримана Нариманова, фонд музея, экспозиция музея.

Summary

The article provides information on the history of Nariman Narimanov memorial museum, its fund and exposition. At the same time, it is said about the on going mass events and their significance in educating young people and school children.

Key words: Heydar Aliyev, Nariman Narimanov, Nariman Narimanov memorial museum, museum funds, exposition of the museum.